

Öğretmen Adaylarının Dürüst Olmayan Davranışlarla İlgili Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma

Halil Işık*

Özet-Dürüstlük tüm toplumlarda insan davranışlarına ilişkin aranan bir özelliktir. Dolayısıyla dürüst olmayan insan davranışları hiçbir toplumda kabul görmeyen davranışlardır. Dürüst olmayan davranışlar üç grupta ele alınabilir. Bunlar yalancılık, hırsızlık ve aldatmak olarak sıralanabilir. Dürüst olmayan davranışları açıklamaya yönelik kuramlar ekonomik ve psikolojik temelli olarak iki grupta ele alınabilir.

Bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının dürüst olmayan davranışlara ilişkin deneyim ve düşüncelerini belirlemektir. Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel çalışmaların doğası gereği, elde edilen sonuçların herhangi bir evrene genellenmesi söz konusu değildir. Bu çalışma için Batı illerimizden birinde yer alan öğretmen yetiştirme kurumunun son sınıfına devam eden 35 öğrencinin dürüst olmayan davranışlara ilişkin yazdıkları kompozisyonlarından veriler toplanmıştır. Katılımcı öğretmen adaylarının her birinden araştırmanın amaç ve alt amaçlarına göre üç açık uçlu soruya ilişkin kompozisyon yazmaları istenmiştir. Her bir katılımcı öğretmen adayından, cevabını diğer katılımcılardan bağımsız olarak okul dışında hazırlayıp, bir hafta sonra araştırmacıya teslim etmesi istenmiştir. Veriler araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre en çok rastlanan dürüst olmayan davranış türlerinin hırsızlık ve yalancılık olduğu görülmektedir. Dürüst olmayan davranışların nedenleri ile ilgili bulgular psikolojik, toplumsal, ekonomik, ailevi ve yönetsel sorunlar olarak kategorize edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre dürüst olmayan davranışlara yönelik düzeltici önlemler, telafi edici ve uzun vadeli önlemler olmak üzere iki şekilde kendisini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler- Öğretmen Adayları, Dürüstlük, Yalancılık, Hırsızlık.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Giriş

İnsanlar genel olarak dürüst davranışlar sergiledikleri durumlarda kendilerini bir denge ve rahatlık durumunda hissederler. Rahat ve dengeli bir yaşam tecrübesi olan insan; *i.* tutarlı ve kestirilebilir bir benliğe sahiptir, *ii.* kendi kendine yeterlidir *iii.* iyi bir moral değerler sistemini özümsemiştir (Aronson, 1992). Ancak mevcut sosyal yaşamda dürüst olmayan insan davranışları yaygın bir şekilde görülmektedir (Mazar ve Ariley, 2006; Zimmy, Robertson ve Bartoszek, 2008). Dürüst olmayan davranışlar insanın maddi ve manevi özellikleri üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Dürüst olmayan davranışlar kurumsal düzeyde de standart davranışların oluşmasına engel olur (Staats, Hupp ve Hagley, 2008).

Sağlıklı bir toplum oluşturmak için ilk çocukluk ve okul yaşamında dürüstlük eğitiminin bireylere verilmesi gerekir. İlköğretim bir başka ifadeyle temel eğitim dürüstlük eğitiminin verileceği kritik dönemdir. Çünkü çocuklar 7–11 yaşlar arası mantıklı düşünce yeteneğini geliştirirler ve 12–18 yaşlar arasında da değer ve inanç sistemlerini yapılandırırılar (Şişman, 2006). Bu kademe eğitim ve öğretim programlarının temel insancıl değerleri ve dürüstlük davranışı için gerekli olan ön yeterlikleri öğrencilere kazandıracak nitelikte olması gerekir.

Dürüst davranışların özellikleri Schlenker tarafından yedi maddelik bir listeye açıklanmaktadır. Schlenker (2008, 1116-1117) göre dürüst davranışlar:

1. Dürüst davranışlar ahlâki ilkelere bağlılığı kapsar.
2. Dürüst davranışlar yaşama pozitif bakışla ilişkilidir.
3. Dürüst davranışlar bireyin kendi özüne başkaları için faydalı olarak bakış ile ilişkilidir.
4. Dürüst davranışlar bireyin daha çok otantik değerlere ve kendi iç dünyasına odaklanmasıyla ilişkilidir.
5. Dürüst davranışlar daha çok diğer bireylere pozitif yönelmeyle ilişkilidir.
6. Dürüst davranışlar maddiyattan daha çok maneviyat ile ilişkilidir
7. Dürüstlük ya da dürüst davranışlar meşru olmayan davranışlara mazeret bulmaktan uzaklaşmakla ilişkilidir.

Schlenker tarafından listelenen bu özellikler herhangi bir spesifik davranışın dürüst olup olmadığına ışık tutabilecek nitelikte olup bireylerin bireysel olarak kendi davranışlarını değerlendirmesine de yardımcı olabilir.

Begley'e (2008) göre dürüstlük, her insanda bulunması gereken pratik değerlerden (*practical wisdom*) biridir. Dürüstlük tüm toplumlarda ve çağlarda var

olagelmış ve önemini hiç yitirmemiş bir değerdir (Mazar, Amir ve Ariely, 2008). Dürüstlüğün öneminin ve değerinin her geçen gün arttığı da iddia edilebilir. Ancak, dürüstlüğün öneminin artıp artmadığına ilişkin yargılar, özünde nesnel ve tüm bireyler tarafından kabul edilebilecek ölçütlerden daha çok, birtakım varsayımları içermektedir. Bu varsayımlar *i.* bir şey ne kadar kıt ise, o şeyin o kadar değeri ve önemi artar ve *ii.* insanlar herhangi bir şeyle ne kadar ilgilenirlerse, o şeyin değeri o derece artar olarak sıralanabilir. Dürüstlüğün değerinin artmasıyla insan davranışlarının dürüst olma düzeyi arasında negatif ilişki (korelasyon) söz konusudur. Biri artarken diğeri azalmaktadır.

İnsanların kendileri için arkadaş, sevgili ya da lider seçimlerini belirlemeye yönelik ölçütler arasında dürüstlük ilk beş ölçüt arasında yer almaktadır (Ekman, 1996). Diğer insanları seçmede dürüstlük önde gelen ölçütlerden olmasına karşın, insanların kendilerinin dürüst olmayan davranışları sergilemekten uzak duramaması sorun olarak kabul edilebilir. Bu durum Kamat ve Kanekar (2001) tarafından pragmatizm-idealizm çatışması olarak da adlandırılmaktadır. İnsanlar kendileri bir davranışı sergilemeleri durumunda pragmatik davranmakta ancak diğer bireylerin benzer davranışının idealist olmasını beklemektedir. Dolayısıyla, çelişki gibi görünen bu durum dürüst olmayan insan davranışlarını anlama ve açıklama açısından anlamlıdır. Schlenker (2008, 1078-1079) bu durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

İnsanlar, beklenti ve ilkeler arasındaki çatışmayla baş etmede ortaya çıkan gerilimden kurtulmak için (a) büyük bir cesaret ve kahramanlığı gerektiren eylemlere girişirler ki (idealist, ilkeli), bu eylemler çoğu zaman büyük bedelleri beraberinde getirebilir; ya da (b) fırsatçılık olanaklarını değerlendirmeye yönelik eylemlere girişirler ki (pragmatist, oportunist), bu tür eylemler de insan karakterinin utanç verici bir düşüşüne seyirci kalmayı beraberinde getirebilir.

Dürüstlük ölçülemez, incelenemez ve soyut bir kavram değildir. Dürüstlüğün pek çok somut göstergeleri vardır. Uygun ölçme araçlarıyla insan davranışlarının dürüstlük düzeyi ölçülebilir. Gelişmiş Batı ülkeleri başta olmak üzere insanların dürüstlük düzeylerini ölçmeye yönelik pek çok testler geliştirilmiş (Guastello ve Reike, 1991; Coyne ve Bartram, 2002), bunlar pek çok kez eleştirilmiş (Ryan ve Sackett, 1987) olmalarına rağmen halen kullanılmaktadırlar (Bergmann, Mundt ve Illgen, 2010). Günümüzde, bu testlerin belli türlerinin kullanılması etik açıdan sakıncalı görülerek yasaklanmış ya da çok dar alanlarda (ülke güvenliği ile ilgili alanlarda) kullanılmasına izin verilmektedir (Coyne ve Bartram, 2002; Guastello ve Reike, 1991).

Dürüst Olamayan Davranışları Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Dürüst olamayan insan davranışlarını açıklamaya ilişkin iki farklı kuram geliştirilmiştir (Mazar ve Ariely, 2006). Bu kuramlardan birincisi bencil “insan davranışları için standart ekonomik model” olarak adlandırılabilir. Bu kurama “maliyet fayda kuramı” da denebilir. Bu kuram adından da anlaşılacağı üzere ekonomik bir bakışı ifade eden bir yaklaşımdır. Bu kurama göre;

1. Her insan dürüst olmayan davranış sergileyebilir,
2. İnsanlar herhangi bir dürüst olmayan davranışı sergilemeye karar vermek için maliyet fayda analizi yaparlar,
3. Maliyet fayda analizi sonucu olası fayda (dürüst olmayan davranışın bireye kazandıracakları) maliyetlerden (dürüst olmayan davranış sonucu karşılaşılabilecek oldukları risk, ceza ve yaptırımlar) yüksek olması durumu, bireyleri dürüst olmayan davranışlara yönlendirir,
4. Her birey için dürüst olmayan davranışın optimum maliyet fayda oranı değişmektedir. Diğer bir deyişle, bazı insanlar diğer insanlara göre daha yüksek ya da düşük riskleri göze alabilmektedir (Mazar, Amir ve Ariely, 2008).

İkinci kuram ise daha çok psikoloji temelli olup “içsel ödülleri” ön plana çıkaran bir kuramdır. İnsanlar bir takım “içsel değerler sistemine” sahiptirler. Bu kurama göre;

1. İnsanın davranışlarını ve benlik algısını içsel değerler sistemi belirler (Mazar, Amir ve Ariely, 2008).
2. İnsanların dürüstlüğe güçlü ve inançlı bir bağlılıkları söz konusudur. Bu nedenle, insanların tercihleri dürüst davranışlardan yanadır (Sanitioso ve Niedenthal, 2006; Mazar, Amir ve Ariely, 2008). Türk kültüründe bu durum “dürüstlük her zaman kazanır” deyişiyle ifade edilmiştir.
3. İnsanlar, içsel değerler sistemine uygun davranışlar sergileyerek, kendi moral dünyalarının ve benlik algılarının pozitif olmasını ve bu pozitif durumun sürekliliğini isterler. Eğer insanlar içsel değerler sistemine uygun olmayan ve dürüst olmayan davranışları ile bu pozitif benlik algılarını ve moral düzeylerini devam ettiremeyeceklerini anlarırsa, bu durumda, bu insanlar benlik algılarını negatif olarak yeniden kurarlar (update).
4. Yeniden kurma sonrası sergiledikleri aslında bu dürüst olmayan davranışları dürüst davranışlar olarak algılamaya başlarlar (Mazar, Amir ve Ariely, 2008).

İnsanlardan günlük yaşamda bu iki kuramdan herhangi birine göre davranışlar sergilemelerini beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Genelde insanlar bir taraftan çıkarlarına göre hareket ederken diğer taraftan da kendi içsel değerler sistemi ile davranışlarını uyumlaştırabilmektedir. “Dürüst insanların dürüst olmayan davranışları” insanların bu durumunu tanımlayıcı bir ifadedir (Mazar, Amir ve Ariely, 2008).

Dürüst Olmayan Davranışlar

Miller’e (1987) göre dürüst olmayan davranışlar *i.* yalan söylemek, *ii.* hırsızlık ve *iii.* eşini ya da sevdiği birini diğer(i-leri) ile aldatmak türü davranışlar olarak gruplandırılabilir. Bu çalışmada ilk iki tür davranışlar ile ilgili açıklamalar yapılacak; verilerin toplanacağı çalışma grubunun durumuyla ilgisi sınırlı olduğundan üçüncü grup davranışlar (aldatma) ile ilgili açıklamalara yer verilmeyecektir.

Yalancılık: Porter ve Brinke (2010), eğer bir birey insanlardan tamamen soyutlanmamış ise yalandan uzak durabilmesinin pek olanaklı olmadığını ifade etmektedir. Onlara göre; yalan sosyal etkileşimin önemli boyutlarından biridir.

Yalanı ya da yalancıları nasıl belirleyebiliriz? Yalanı ya da yalancıları belirleyebilmek uzun zamandır üzerinde çalışılan bir konu olmasına karşın çözümü bulunamamış bir sorun alanı olarak devam etmektedir. Bu durumda sorumuzu biraz daha değiştirmek gerekebilir. Niçin yalanı ya da yalancıları belirleyememekteyiz? Bu sorunun cevabını Ekman (1996, 808-815) altı maddelik bir liste ile açıklığa kavuşturmuştur.

1. Tarihsel gelişim sürecinde insanlar yalanı ya da yalancıyı yakalayabilecek niteliklerden uzak kalmışlardır.
2. Modern yaşamda ise özel yaşamın gizliliği ilkesinin de etkisiyle yalan için fırsatlar artmıştır. Bugünlerde, sosyal yaşam yalanı caydırmak yerine daha çok teşvik eder hale gelmiştir.
3. İnsanların diğer insanlara karşı güven duygusunun şüpheden daha ağır basması yalanı ve yalancıları belirlememize engel olan diğer önemli bir faktördür.
4. İnsanlar her zaman doğruyu bilmek istemeyebilirler. Bazı durumlarda başkaları tarafından yanlış bilgilendirilmek isterler. İnsanlar bilmeden doğrunun getireceği dezavantajlardan dolayı yalan ile baş başa kalmayı tercih ederler. Yani insanlar kendi aleyhlerinde olan doğruyu bilmektense bu konuda yalan bilgiye sahip olmayı tercih edebilirler.

5. Sağlıklı insan ilişkilerinin temellerinden olan nezaket ve kibarlıktan dolayı bireye sunulmayan bir bilgiye sahip olmayı istememe durumu yalan ve yalancıyı belirlemeye engel olur.
6. İnsan davranışları konusunda yüksek düzeyde beklentiler de yalan ile doğruyu birbirinden ayırabilmemize engel olur. Polis ya da diğer güvenlik görevlilerinin, ifadelerine başvurdukları tüm bireylerin yalancılık davranışında bulunacaklarına inanmaları bu duruma örnek olarak verilebilir.

Sosyal bir kurum olarak okulun, yeni yetişen nesillere tüm olumlu davranışları kazandırma yükümlülüğü içinde doğru (yalan olmayan) ve dürüst davranışları kazandırılması başta gelen sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Hırsızlık; başkasına ait olan bir şeyin sahibinin izni olmaksızın alınmasıdır (Zolten ve Long, 2006). Hırsızlık davranışı özellikle çocuklar arasında oldukça yaygın bir davranış türüdür. Pek çok aile çocuklarının hırsızlık davranışına şahit olduklarında çocuklarının ileride azılı bir hırsızlık suçlusu olarak cezaevi yolcusu olduğunu düşünebilirler fakat bu çocukların geneli yetişkinlik döneminde kanunlarla sorunu olmayan normal insanlar olurlar (Zolten ve Long, 2006).

Hırsızlık davranışının nedenlerini belirlemek hırsızlık türü davranışların önlenmesine yönelik uygulanacak eylemler için başlangıç noktası konumundadır. Örneğin, çalışanların işyerinde hırsızlık davranışına yeltenmesine ilişkin yapılan bir çalışmaya göre, çalışanların iş doyumunun artmasıyla işyerinde hırsızlığa yeltenmesi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur (Kulas vd, 2007). İş doyumunu yükseltici etkinlikler işyerlerinde hırsızlık türü davranışları azaltacaktır.

Hırsızlık davranışı eğitimle yok edilebilir. Hırsızlık davranışının yok edilmesi için çocukluk (Zolten ve Long, 2006) ve okul yılları yaşamın diğer dönemlerine göre kritik dönemlerdir. Çocuklarda hırsızlık davranışının yok edilmesine yönelik farklı teknikler geliştirilmiş ve bu tekniklerin hırsızlık davranışını yok etmede anlamlı düzeyde başarılı olduğu yapılan araştırmalar sonucu bulunmuştur (Seymour ve Epston, 1989).

Yalancılık ve hırsızlık dışında da dürüst olmayan davranışların varlığı söz konusu edilebilir. Bunlara diğer dürüst olmayan davranışlar diyebiliriz. Yalancılık ve hırsızlık dışındaki diğer davranışlar bu çalışmanın kapsamı dışında düşünülmüştür.

Amaç ve Alt Amaçlar

Bu çalışmanın amacı dürüst olmayan insan davranışları konusunda öğretmen adaylarının düşüncelerini belirlemektir. Bu genel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki alt araştırma sorularına cevap aranacaktır.

1. Öğretmen adaylarının geçmiş yaşamlarında sergilemiş oldukları dürüst olmayan davranış ya da davranışlar nelerdir?
2. Öğretmen adaylarına göre dürüst olmayan davranışların nedenleri nelerdir?
3. Öğretmen adaylarının, kendi sergilemiş oldukları dürüst olmayan davranışları ileriki yıllarda öğretmenlik yaparken öğrencileri sergilemiş olması durumunda tepkileri nasıl olurdu?

Yöntem

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar bir olayı derinlemesine incelemeyi amaçlayan çalışmalardır. Dolayısıyla elde edilen sonuçların belirli bir evrene genellenmesi söz konusu değildir. Bu durum bu çalışma için de geçerli bir durumdur.

Bu araştırma Batı illerimizin birinde yer alan bir üniversitenin eğitim fakültesi dördüncü sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcı öğrenciler (öğretmen adayları) gönüllük esasına göre belirlenmiştir. Öğrencilere çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, 43 öğrencinin bulunduğu sınıftan 37 öğrenci gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş ve 35 öğrencinin cevapları değerlendirilmeğe dâhil edilmiştir.

Katılımcı öğretmen adaylarının her birinin araştırmanın amaç ve alt amaçlarına göre üç açık uçlu soruya ilişkin kompozisyon yazmaları istenmiştir. Her bir katılımcı öğretmen adayının cevabını diğer katılımcılardan bağımsız olarak okul dışında hazırlayıp bir hafta sonra araştırmacıya teslim etmesi istenmiştir.

Katılımcı öğretmen adaylarının kompozisyonlarına temel oluşturan sorular ise;

1. Geçmiş yaşamınızda sergilemiş olduğunuz ve ilk düşündüğünüzde aklınıza gelen dürüst olmayan davranış ya da davranışlar nelerdir?
2. Sergilemiş olduğunuz bu dürüst olmayan davranış(ların) nedenleri nelerdir?

3. Lütfen, bu maddeyi cevaplamak için öğretmen olarak göreve başladığınızı varsayın! Öğrencinizin benzer dürüst olmayan davranış ya da davranışları sergilemesi durumunda, sizin düzeltici tepkileriniz neler olurdu? Açıklayınız.

Veriler, araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olarak içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu alt başlık altında, sırasıyla üç farklı amaca ulaşmaya hizmet eden unsurlar, *i.* öğretmenler adaylarının geçmişte göstermiş oldukları dürüst olmayan davranışların neler olduğu, *ii.* dürüst olmayan bu davranışların nedenlerinin neler olduğu ve *iii.* bugün öğretmen olarak bu dürüst olmayan davranışlara tepkileri neler olurdu, tartışılmaktadır.

Tablo 1’de dürüst olmayan davranışlar, nedenleri ve düzeltici tepkilerin işleyişi ve birbirileri ile etkileşimi ifade edilmektedir.

Tablo 1

Dürüst Olmayan Davranışlar, Nedenler ve Düzeltici Tepkiler

Dürüst olmayan davranışlar için nedenler	Dürüst olmayan davranış	Düzeltilici önlemler
Psikolojik		
Toplumsal	Yalancılık	
Ekonomik	Hırsızlık	Telafi edici önlemler
Ailesel	Aldatma*	Uzun vadeli önlemler
Yönetimsel		
Diğer		

* Bu çalışmada *aldatma* ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmadığından, bu çalışma daha çok ilk iki tür dürüst olmayan davranış kapsamaktadır.

Dürüst olmayan davranış için başlangıç noktası, bu tür davranışlar için uygun nedenlerin ve ortamların varlığıdır. Bu nedenlerin insanlar üzerindeki etkisi bireysel nitelik taşıdığından, herhangi bir spesifik bir neden pek çok insan için çok önemsiz iken diğer bazıları için ise çok daha üst düzeyde etkisi söz konusudur.

Geçmiş Yaşantılar Arasında Kalan Dürüst Olmayan Davranışlar

Her insanın geçmiş yaşamının bir yerlerinde dürüst olmayan davranışlar görülebilir. Bilinçli olarak ya da bazı durumlarda bilinçsizce, insanlar çeşitli

nedenlerden dolayı dürüst olmayan davranışlar sergileyebilirler. Bu kısımda öğretmen adaylarının geçmiş yaşamlarında yer alan ve ilk etapta onların zihninde ön plana çıkan dürüst olmayan davranış ya da davranışları açıklamaları istenmiştir. Ne tür bir davranışın dürüst olmayan bir davranış olacağını belirlemek tamamen katılımcının özgür iradesine bırakılmıştır.

Tablo 2

Geçmiş Yaşantıları Arasında Kalan Dürüst Olmayan Davranışları

Öğrenci Geçmişte Yaşanılmış Dürüst Olmayan Davranışlar

	Yalancılık	Hırsızlık	Diğer
	(A)	(B)	(C)
Ö1			√ (Ödev ve Sorumluluklara Karşı Vurdumduymazlık: Dürüstlükle İlgisi Az Davranış)
Ö1			
Ö2		√	
Ö3		√	
Ö4	√		
Ö5	√		
Ö6	√		
Ö7	√		
Ö8	√		
Ö9			√ (Özürlü Bireye Çelme Takma: Dürüstlükle İlgisi Az Davranış)
Ö10			√ (Konuta Baskın ve Fiziksel Darp: Dürüstlükle İlgisi Az Davranış)
Ö11	√		
Ö12		√	
Ö13	√		
Ö14		√	
Ö15		√	
Ö16	√		
Ö17	√		
Ö18	√		
Ö19	√		
Ö20	√		
Ö21			√ (Kız Kaçırmaya Yardım: Dürüstlükle İlgisi Az Davranış)
Ö22		√	
Ö23*	√	√	

Ö24	√		
Ö25	√		
Ö26	√		
Ö27		√	
Ö28	√		
Ö29		√	
Ö30*	√	√	
Ö31	√		
Ö32	√		
Ö33		√	
Ö34		√	
Ö35		√	
Toplam	19	14	4

* Bu öğrenciler iki farklı *dürüst olmayan davranış* ifade etmiştir.

Tablo 2’de sunulan bilgilere göre ise, literatüre uygun olarak iki grup (yalancılık ve hırsızlık) dürüst olmayan davranışın frekans değer açısından en fazla puan aldığı görülmektedir. Literatürde yer alan fakat öğretmen adayları tarafından belirtilmeyen “aldatma” grubuna ilişkin her hangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Diğer yandan, katılımcı öğretmen adayları tarafından dürüst olmayan davranış olarak belirtilen fakat literatürde spesifik olarak dürüst olmayan davranış olarak belirtilmeyen bir takım davranışlar ifade edilmiştir. Öğrenciler tarafından dürüst olmayan davranış olarak ifade edilen bu davranışlar, dürüstlükle yakından ilgilidir. Ancak daha yakından ilgili oldukları diğer insancıl değerler vardır. Dolayısıyla bu tür davranışları diğer insancıl değerler açısından tanımlamak daha doğru olacaktır. Örneğin, konuta saldırı temel insan hakkının ihlali olduğundan “insana saygı” ya da “insan hakkı” değeri ile ilgili bir davranış olarak tanımlanabilir.

Dürüst Olmayan Davranışlara İlişkin Nedenler

Nedensiz hiçbir davranış söz konusu değildir. Dolayısıyla, bireyler dürüst olmayan davranışlarına çeşitli nedenler ileri sürebilirler. Bu nedenler çeşitli şekillerde gruplandırılabilir. Tablo 3’te her bir katılımcı öğretmen adayının dürüst olmayan davranışa ilişkin belirtmiş olduğu neden ve/veya nedenler maddeler halinde listelenmiştir.

Öğretmen adayları katılımcıların dürüst olmayan davranışlara neden olarak ileri sürdükleri faktörler kategorize edilebilir. Kategorize edilme sonucu dürüst olmayan davranışların nedenleri; *i.* psikolojik, *ii.* ailevi, *iii.* toplumsal, *iv.* ekonomik ve *v.* yönetsel olarak bulunmuştur.

Psikolojik 10, *toplumsal* 13, *ekonomik* 7, *ailevi* 8 ve *yönetsel* nedenler 3 farklı katılımcı tarafından belirtilmiştir. Katılımcılara dilediği kadar neden belirtme özgürlüğü sunulmuş ve bazı katılımcıların herhangi bir dürüst olmayan davranış için birden daha fazla neden belirtmiş olmasından dolayı katılımcı sayısından daha yüksek neden belirtildiği görülmektedir.

Dürüstlikle az ilgili olarak görülen davranışların nedenleri (dört öğretmen adayları tarafından belirtilen) bu kısımda inceleme konusu yapılmamıştır. Dolayısıyla, bunlara ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almamıştır.

Tablo 3

Dürüst Olmayan Davranışların Nedenleri

Kategori	(Öğrenci) Davranışın Nedeni	Dürüst Olmayan Davranış
Psikolojik	(Ö3) Dersten kaçma	Devam çizelgesi hırsızlığı
	(Ö3) Devamsızlık sorunu ile karşılaşmama isteği	Devam çizelgesi hırsızlığı
	(Ö4) Balıkların yüküyle av takımının kopması	Limandaki balıkçılara balık yok yalanı yapması
	(Ö6) Arkadaşı kaybetmek korkusu	Arkadaşa yalan söylemek
	(Ö8) Okula gitmek istememek	Hastalık konusunda yalan yapmak
	(Ö14) Arkadaş özentisi	Marketten hırsızlık
	(Ö19) Menstral dönem	Beden eğitimi dersine girmemek için yalan
	(Ö30) Çok kolay ve olumsuz anlamı yok	Anne babaya yalan
	(Ö32) Antrenmanlara katılmayı istememek	Hastalık yalanı yapmak
	(Ö34) Şaka, gırgır olsun	Marketten çikolata hırsızlığı
Ekonomik	(Ö2) Anne babanın harçlık vermemesi	Babanın cüzdanından para hırsızlığı
	(Ö5) Babanın Yurt-Kur kredisini istememesi	Öğrencinin kredi almıyorum diye yalan yapması
	(Ö12) Maddi durumun kötü olması	Para kazanmak için bisikletlerden parça hırsızlığı
	(Ö16) Notlar iyi olursa baba bisiklet alacak	Karne ile ilgili yalancılık
	(Ö24) Evden yeterli para gelmediğini düşünme	Kitap alacağım para gönderin yalanının sürekliliği
	(Ö28) Para kazanma arzusu	Yalanla mahalle bakkalına bozuk yumurtaları satma
	(Ö30) Anneye hediye vermek	Mağazadan ruj hırsızlığı
Toplumsal	(Ö2) Kız arkadaşına doğum günü hediyesi almak	Babanın cüzdanından para hırsızlığı
	(Ö6) Başka arkadaş ile ilgili bir şeyler duyması	Arkadaşa yalan söylemek
	(Ö12) Diğer insanların hakkına duyarsızlık	Para kazanmak için bisikletlerden parça hırsızlığı
	(Ö13) Ev sahibinin ilgisizliği	Evde tazyik nedeniyle boru patladı yalanı
	(Ö14) Markette çalışan sadece bir kasiyer olması	Marketten hırsızlık
	(Ö17) Haksızlığa uğramış olmak hissi	Devam listesi konusunda yalancılık
	(Ö18) İstemek için ev sahibinin evde olmayışı	Komşunun bahçesinden erik hırsızlığı
	(Ö20) Dersin boş geçmesi	Sigara içme konusunda yalan
	(Ö22) Öğretmenin geçmişte yaptığını anlatması	Mağazadan pantolon hırsızlığı
	(Ö23) Market sahibinin göremeyecek fikri	Marketten gizlice çerez hırsızlığı
	(Ö23) Kendini hırsızlık suçundan kurtarmak	Olayı başka bir arkadaşına üzerine atmak
	(Ö26) Başkasından daha yüksek not alabilmek	Öğretmene kopya için yalan
	(Ö33) Arkadaş zorlaması	Kırtasyeden kalem ucu hırsızlığı
Ailevi	(Ö14) Evde doğrunun yanlışın öğretilmemesi	Marketten hırsızlık
	(Ö15) Anne babanın ayrı olması	Annenin cüzdanından para hırsızlığı alışkanlığı

(Ö15) Annenin işten dolayı az ilgilenmesi	Annenin cüzdandan para hırsızlığı alışkanlığı
(Ö25) Kültürel farklılıklar	Babanın bilmediği erkek sevgili için doğum günü hediyesi için yalanda anne ile işbirliği
(Ö29) Annenin kantinden abur cubur yasağı	Annenin çantasından hırsızlık
(Ö30) Anne babayı anlamamada ısrarcı olmak	Anne babaya yalan
(Ö31) Ailenin geziye izin vermeyeceği fikri	Arkadaşların evinde kalacağım yalanı ile başka şehre gitmek
(Ö35) Neyin doğru, neyin yanlış öğretilmemesi	Marketten abur cubur hırsızlığı
Yönetimsel (Ö7) Müdürün telefonu alması	Telefonun sahibi hakkında yalan söylemek
(Ö11) Müdürünün karne için yardım istemesi	Karne içeriği hakkında yalancılık
(Ö27) Okul kantinine kolayca girmek	Okul kantin hırsızlığı

Dürüst olmayan davranışların nedenlerini bilmek ve nedenleri ortadan kaldırmak için dürüst davranışlar sergileyen bir insan ve dürüstlüğün egemen olduğu bir toplum oluşturmak için gereklidir.

Başkalarının Dürüst Olmayan Davranışlarına Karşı Düzeltici Tepkiler

İnsanlar bazen kolayca dürüst olmayan davranışlar sergileseler bile genelde diğer insanlardan dürüst davranışlar beklemektedirler. Başkalarının davranışlarına karşı idealist bir beklenti içinde olmalarına karşın kendi davranışlarına temel oluşturacak kararlarını pragmatik bakış açısına göre şekillendirmektedirler. Bu açıdan düzeltici tepkilere ilişkin olarak kültürümüzde yer alan “hocanın dediğini yap ama yaptığını bakma” sözü durumu özetler durumdadır. Bu açıdan öğretmen adayı katılımcıların önerdiği önlemlerin her biri önemlidir ve dikkate alınmalıdır.

Tablo 4

Katılımcıların Dürüst Olmayan Davranışlara Yönelik Düzeltici Önlemleri

Önlem Türü (Öğrenci)	Dürüst Olmayan Davranışlar	Dürüst Olmayan Davranışa Düzeltici Tepkiler
Telafi Edici	(Ö3) Devam çizelgesi hırsızlığı	Öğrencilere devam çizelgesini müdüre teslim görevi
Telafi Edici	(Ö5) Öğrencinin kredi almıyorum diye yalan yapması	Ailenin bilmediğini paylaşmak ve ikna etmek
Telafi Edici	(Ö6) Arkadaşa yalan söylemek	Öğrenciyi dinlemek
Telafi Edici	(Ö7) Telefonun sahibi hakkında yalan yapmak	Telefonu almadan yalnız uyarmak
Telafi Edici	(Ö8) Hastalık konusunda yalan yapmak	Rehber öğretmenden yardım almak
Telafi Edici	(Ö8) Hastalık konusunda yalan yapmak	Öğrenciyle baş başa konuşmak
Telafi Edici	(Ö12) Para için bisikletlerden parça hırsızlığı	Burs olanağı sunmak
Telafi Edici	(Ö12) Para için bisikletlerden parça hırsızlığı	Çalışma imkânı sağlamak
Telafi Edici	(Ö14) Marketten hırsızlık	Bir daha yapmama sözü almak
Telafi Edici	(Ö14) Marketten hırsızlık	Affedilebilir bir şey olduğunu söylemek
Telafi Edici	(Ö15) Anne cüzdandan para hırsızlığı alışkanlığı	Eğitici konuşmalar yapmak, takip etmek
Telafi Edici	(Ö15) Anne cüzdandan para hırsızlığı alışkanlığı	Ödül ceza yöntemini uygulamak
Telafi Edici	(Ö15) Anne cüzdandan para hırsızlığı alışkanlığı	Aile ile işbirliğine gitmek
Telafi Edici	(Ö17) Devam listesi konusunda yalancılık	Anlayışlı davranmak
Telafi Edici	(Ö18) Komşunun bahçesinden erik hırsızlığı	Sahibinden özür dilemek
Telafi Edici	(Ö18) Komşunun bahçesinden erik hırsızlığı	Hırsızlık sonucu elde ettiklerinin bedelini ödemek
Telafi Edici	(Ö19) Beden eğitimi dersine girmek için yalan	Doğal bir şey olduğunu söylemek
Telafi Edici	(Ö20) Sigara içme konusunda yalan	Disipline vermek
Telafi Edici	(Ö23) Marketten gizlice çerez hırsızlığı	Market sahibinden pişmanlık özrü dilemek
Telafi Edici	(Ö23) Olayı başka bir arkadaşı üzerine atmak	Market sahibinden pişmanlık özrü dilemek

Telafi Edici	(Ö25) Babanın bilmediği erkek sevgili için hediye	Belirli bir süre geçse de gerçeği söylemek
Telafi Edici	(Ö27) Okul kantin hırsızlığı	Polise çağırırım ve sizi veririm demek
Telafi Edici	(Ö27) Okul kantin hırsızlığı	Aileye ve Polise haber vermek
Telafi Edici	(Ö28) Yalanla mahalle bakkalına bozuk yumurtaları satma	Benzeri örneklerle yapılan işin tehlikesini göstermek
Telafi Edici	(Ö33) Kırtasiyeden kalem ucu hırsızlığı	Kötü sonuçlar ile ilgili örnekler vermek
Telafi Edici	(Ö34) Marketten çikolata hırsızlığı	Davranışı niçin yapmaması gerektiğini anlatmak
Telafi Edici	(Ö35) Marketten abur cubur hırsızlığı	Önce davranışın temelindeki fikri öğrenmek
Uzun Vadeli	(Ö2) Babanın cüzdanından para hırsızlığı	Dürüstlük erdemdir demek
Uzun Vadeli	(Ö3) Devam çizelgesi hırsızlığı	Öğrencilere sorumluluk vermek
Uzun Vadeli	(Ö4) Limandaki balıkçılara balık yok yalanı yapması	Empati kurmasını öğretmek
Uzun Vadeli	(Ö6) Arkadaşa yalan söylemek	Önyargılardan uzak durmasını öğretmek
Uzun Vadeli	(Ö14) Marketten hırsızlık	Yanlış öğrenciye buldurmak
Uzun Vadeli	(Ö19) Beden eğitimi dersine girmemek için yalan	Gençleri gelişim konusunda bilgilendirmek
Uzun Vadeli	(Ö22) Mağazadan pantolon hırsızlığı	“Hak etmediğiniz bir şey sizin olamaz”ı öğretmek
Uzun Vadeli	(Ö24) Kitap alacağım para gönderin yalanın sürekliliği	Parayla bulunan arkadaşın faydası olmaz demek
Uzun Vadeli	(Ö24) Kitap alacağım para gönderin yalanın sürekliliği	Samimiyet, arkadaş bulmada daha önemli demek
Uzun Vadeli	(Ö26) Öğretmene kopya için yalan	Karakter sahibi olmak puandan daha önemli demek
Uzun Vadeli	(Ö26) Öğretmene kopya için yalan	Başarabilecekleri şeylerle ilgili sorumluluk vermek
Uzun Vadeli	(Ö28) Yalanla mahalle bakkalına bozuk yumurtaları satma	Para kazanmak çalışarak ve emek sarf ederek olur
Uzun Vadeli	(Ö28) Yalanla mahalle bakkalına bozuk yumurtaları satma	Alın teri ile kazanılan gönül rahatlığıyla yenir demek
Uzun Vadeli	(Ö29) Annenin çantasından hırsızlık	Hata olur ancak hatadan ders çıkarmak gerek demek
Uzun Vadeli	(Ö29) Annenin çantasından hırsızlık	Kendisine güvendiğini belli etmek
Uzun Vadeli	(Ö29) Annenin çantasından hırsızlık	Güven karşılığı olarak ders çalışmayı tembihlemek
Uzun Vadeli	(Ö30) Anne babaya yalan	Disiplin ve vicdanlı olmayı aşılacak
Uzun Vadeli	(Ö30) Mağazadan ruj hırsızlığı	Hata olabilir, fark edip hataları düzeltmek gerek
Uzun Vadeli	(Ö31) Arkadaşların evinde kalacağım yalanı ile arkadaş ile	Empati kurmak, yapılanın kötü olduğunu anlatmak başka şehre geziye gitmek
Uzun Vadeli	(Ö33) Kırtasiyeden kalem ucu hırsızlığı	Kırıcı değil yapıcı olmak
Uzun Vadeli	(Ö33) Kırtasiyeden kalem ucu hırsızlığı	Dürüstlüğün hayatı güzelleştireceğini anlatmak
Uzun Vadeli	(Ö35) Marketten abur cubur hırsızlığı	Yapılan hatadan ders çıkarmasını öğütlemek

Ö11, Ö13, Ö16 ve Ö32 olarak kodlanan öğretmen adayları herhangi bir düzeltici tepki belirtmemişlerdir.

Öğretmen adaylarının bazılarının dürüst olmayan davranış nedenlerini açıklamaya kıyasla, düzeltici tepkiler sunma konusunda daha üst düzeyde katılımcı oldukları görülmektedir. Diğer bazı öğretmen adayı katılımcıların ise nedenler konusunda daha çok bilgi verme eğiliminde oldukları ve düzeltici önlemler sunmada yeterli katkı vermedikleri görülmektedir.

Düzeltilici tepkiler *i.* telafi edici önlemler ve *ii.* uzun vadeli önlemler olarak gruplandırılmıştır. Katılımcı öğretmen adayları tarafından nicelik olarak telafi edici önlemler uzun vadeli önlemlere göre daha çok tercih edilmektedir (27 “telafi edici” ve 22 “uzun vadeli” önlem). “Telafi edici” önlemler *özür dilemek*, yapılan davranışın sonuçlarıyla ilgili *açıklayıcı örnekler vermek* ve dürüst olmayan davranıştan *ders çıkarmak* şeklinde sıralanabilir. “Uzun vadeli” önlemler ise *insani değerleri benimsetmek*, *sorumluluk vermek*, *empati kurmak*, *yüce değerlerin ve kavramların* (emek, erdem, disiplin, vicdan gibi) *önemini kavratmak* şeklinde sıralanabilir.

Genç kuşaklar üzerindeki etkisi ve eğitimsel açıdan bakıldığında, uzun vadeli önlemlerin etkisi tartışılmaz bir şekilde telafi edici önlemlere göre daha

yüksektir. Uzun vadeli önlemler bir anlamda eğitimsel önlemlerdir. Telafi edici önlemler ise mevcut durumdaki sorunları yok etmek için gereklidir. Telafi edici önlemler aynı zamanda sorunların büyümesini engellemeye yöneliktir. Bu açıdan bakıldığında hem telafi edici hem de uzun vadeli önlemler önemlidir. Birini diğerine karşı daha önemli görmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Sonuç

İnsan davranışları insanın yalnızca belli özelliklerinin ya da organlarının bir ürünü değildir. İnsan davranışları insanın bütününe temsil eder. Dürüstlük insan davranışlarında bulunması gereken bir niteliktir. Dolayısıyla, dürüstlük insanın bütünü ile ilgili olduğundan diğer insancıl değerlerden bağımsız olarak anlam ifade edebilecek nitelikte değildir. Dürüstlüğün kavramsal olarak tanımlanmasına ve diğer insancıl değerlerle olan ilişkisinin belirlenmesine yönelik çalışmalara gereklilik vardır.

Dürüstlük insan davranışlarını daha değerli kılma yanında sosyal problemlere çözüm bulmayı da kolaylaştıracaktır. İnsana ve topluma zarar veren davranışların temelinde dürüst olmayan davranışlar vardır. Dürüst davranışlar ise insana olumlu katkı sağlayan ve insanın her yönüyle gelişmesine yardımcı olacak niteliktedir. Dolayısıyla, dürüst davranışlar insanın psiko-sosyal yaşamının doğasına uygun davranışlardır.

Dürüstlük hiçbir iş kolunda ya da sektörde önemsiz bir kavram değildir. Ancak yeni yetişen nesillere toplumsal ve kültürel değerleri aktarma ve onları gelecek yaşamlarına hazırlama görevi ile sorumlu öğretmenlerin dürüstlük konusunda rol modeli olarak çok önemli sorumluluk altında oldukları bilinmelidir. Çünkü pek çok kişi ileriki yaşamında sergileyeceği davranışlar için öğretmenlerini model almaktadır. Sonuç olarak, dürüstlük insanın değerini artıran en önemli niteliklerden biridir.

Kaynakça

- Aronson, E. (1992). The return of the repressed: Dissonance theory makes comeback. *Psychological Inquiry*, 3(4), 303-311.
- Begley, A. M. (2008). Truth telling, honesty and compassion: A virtue-based exploration of a dilemma in practice. *International Journal of Nursing Practice*, 14, 336-341.
- Bergmann, T. C., Mundt, D. H., & Illgen, E. J. (2010). The evolution of honesty tests and means for their evaluation. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 3(3), 215-223.
- Coyne, I. & Bartram, D. (2002). Assessing the effectiveness of integrity tests: A review. *International Journal of Testing*, 2(1), 15-34.

- Ekman, P. (1996). Why don't we catch liars? *Social Research*, 63(3), 801-817.
- Guastello, S. J. & Reike, M. L. (1991). A review and critique of honesty test research. *Behavioral Sciences and the Law*, 9, 501-529.
- Hickey, R. (2006). Stealing abandoned goods: Possessory title in proceedings for theft. *Legal Studies*, 26(4), 584-601.
- Kamat, S. S. & Kanekar, S. (2001). Prediction of and recommendation for honest behavior. *The Journal of Social Psychology*, 130(5), 597-607.
- Kulas, J. T., McInnerney, J. E., DeMuth, R. F. & Jadwinski, V. (2007). Employee satisfaction and theft: Testing climate perceptions as a mediator. *The Journal of Psychology*, 141(4), 389-402.
- Mazar, N., Amir, O. ve Ariely, D. (2008). The dishonesty of honest people: A theory of self-concept maintenance. *Journal of Marketing Research*, 45, 633-644.
- Mazar, N. & Ariely, D. (2006). Dishonesty in everyday life and its policy implications. *Journal of Public Policy & Marketing*, 25(1), 1-21.
- Miller, G. (1987). School interventions for dishonest behavior. *Special Services in the Schools*, 3(3-4), 21-36
- Porter, S. & ten Brinke, L. (2010). The truth about lies: What works in detecting high-stakes deception. *Legal and Criminological Psychology*, 15, 57-75.
- Ryan, A. M. & Sackett, P. R. (1987). Pre-employment honesty testing: Fakability, reactions of test takers, and company image. *Journal of Business and Psychology*, 1(3), 248-256.
- Sanitioso R. & Niedenthal, P.M. (2006). Motivated self-perception and perceived ease in recall of autobiographical memories. *Self and Identity*, 5, 73 -84.
- Schlenker, B. R. (2008). Integrity and character: Implications of principled and expedient ethical ideologies. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(10), 1078-1125.
- Seymour, F. W. & Epston, D. (1989). An approach to childhood stealing with evaluation of 45 cases. *Australia and New Zeland Journal of Family Teraphy*, 10(3), 137-143.
- Staats, S., Hupp, J. M., & Hagley, A. M. (2008). Honesty and heroes: A positive pschology view of heroizm and academic honesty. *The Journal of Psychology*, 142(4), 357-372.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim bilimine giriş*. PegemA Yayıncılık: Ankara.
- Zimmy, S. T., Robertson, D. U., & Bartoszek, T. (2008). Academic and personal dishonesty in college students. *North American Journal of Pschology*, 10(2), 291-312.
- Zolten, K. & Long, N. (2006). *Stealing*. Little Rock, Arkansas: Center for Effective Parenting.